

РЕЗЮМЕ

ЮРИЙ ГУЦА-ВЕНЕЛИН – ОСНОВАТЕЛЬ СЛАВИСТИЧЕСКОЙ НАУКИ В РОССИИ

Задорожний В.Е. (Ужгород), Зимомря Н.И. (Дрогобыч)

Величественная личность Юрия Гуцы-Венелина (1802–1839), выходца из Верховины, делает честь нашему Закарпатыю, Украине, России, всему славянскому миру, общеевропейской гуманитарной науке первой половины XIX века. Именно ему принадлежит приоритет в исследовательских заинтересованностях, касающихся многих вопросов славяноведения. Своими исследованиями в области гуманитарных наук Ю.Гуца-Венелин обогатил научную сокровищницу славянских народов, в первую очередь – болгарского, русского и украинского, поднял на новую ступень их историю, язык, фольклор, этнографию. Исследуя разные аспекты истории и культуры славянских народов, Ю.Гуца-Венелин дал целый ряд содержательных оценок, которые не потеряли своего значения до настоящего времени. Ученый стоял у колыбели русской славистики и по праву считается основоположником славистической науки в России.

SUMMARY

Y.HUTSA-VENELIN, THE FOUNDER OF THE SLAVIC SCIENCE IN RUSSIA

Zadorozhny V. (Uzhhorod), Zymomrya M. (Drohobych)

An outstanding personality of Y.Hutsa-Venelin who originated from Verkhovina is honoured in Transcarpathia, in Ukraine and Russia as well as all over the Slavonic world, his name is well-known in the field of all-European humanities of the first half of the XIX century. It's Hutsa-Venelin who the priority in the research on numerous problems of Slavonic studies. Thanks to his research in the sphere of humanities the scientist has an important contribution to learning the Slavonic peoples especially to those of Bulgarian, Russian and Ukrainian ones. He raised to a higher level their history, language, folklore and ethnography. While studying various aspects of the history and culture of the Slavonic Y.Hutsa-Venelin has given us much valuable estimation which is of a great significance up to the present. The scientist has been at the cradle of the Slavonic studies and he is rightfully considered to be the founder of the Slavonic studies in Russia.

**ІСТОРІЯ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО МІСТА В ПРАЦЯХ
МЕДІЄВІСТІВ УКРАЇНИ В 1805 - 80- ті РОКИ**

ЛИМАН С.І. (Харків)

Вітчизняна медієвістика XIX ст. пройшла складний шлях від свого зародження до розквіту. У процесі цього розвитку велике значення мало, з одного боку, удосконалення техніки дослідження джерел, з іншого, розширення кола їхнього використання, у першу чергу за рахунок залучення пам'яток не тільки політико-правового, але і соціально-економічного характеру. Особливо яскраво подібні тенденції проявилися у вивченні медієвістами України історії середньовічних міст.

Дана проблема ще не стала предметом спеціального дослідження у вітчизняній історіографії. З усіх урбаністичних робіт, опублікованих в Україні в 1805 – 80-ті роки, лише докторська дисертація Ф.Я. Фортинського «Приморські вендські міста та їхній вплив на утворення Ганзейського союзу до 1370 р.» була з різною мірою старанності проаналізована в ряді видань [1]. При цьому більшість авторів розглядало цю дисертацію головним чином у контексті слов'яно-німецьких відносин. З інших урбаністів України XIX ст. лише Ф.І. Леонтович був визнаний гідним

вельми стислої оцінки свого внеску у вивчення середньовічного Дубровника [2].

Таким чином, мета даної статті полягає в тому, щоб показати міру вивченості медієвістами України в 1805 – 80-х роках XIX ст. різних проблем історії середньовічного міста. Подібний аналіз дозволить з'ясувати прогресивні тенденції в історичній науці того часу, що буде мати значення для подальших досліджень автора з розроблюваної ним теми «Медієвістика в Україні в XIX ст.».

Незважаючи на те, що ще в 1805 р. був відкритий Харківський, а в 1834 – Київський університет, протягом усієї першої половини XIX ст. медієвісти України не опублікували спеціальних урбаністичних досліджень. Окремі аспекти з історії середньовічного міста розглядалися лише в курсах лекцій і працях загального характеру. Сказане відноситься, наприклад, до магістерської дисертації «Про спосіб викладання історії», що захистив у 1833 р. харківський дослідник, згодом ректор Київського університету В.Ф. Цих (1805 – 1837). Серед найважливіших елементів, що викладаються при вивченні історії середньовіччя, велике місце він відводив і середньовічним містам. У міркуваннях В.Ф. Циха звертає на себе увагу той зв'язок, що він вбачав між виникненням середньовічних міст і посиленням королівської влади. У його логічному ланцюжку це виглядало в такий спосіб: «Муніципальна система. Походження її і боротьба з феодалізмом; внутрішній її розвиток; поєднання її з владою монархічною. Поступове піднесення єдиновладдя. Занепад феодальної аристократії» [3].

Високо оцінював роль міст у середньовічну епоху і спадкоємець В.Ф. Циха по кафедрі загальної історії Харківського університету М.М. Лунін (1806 – 1844). Ця оцінка вперше пролунала в його проبنній лекції «Перехід середньої історії до нової і значення цієї останньої» (1835). М.М. Лунін, зокрема, відзначав, що причинами занепаду феодальної системи було з одного боку, «поступове затвердження влади європейських держав», з іншого бо-

ку – розвиток міських громад. Слід також зазначити, що при визначенні чотирьох «головних форм» XVI-го і наступних століть М.М. Лунін поставив на друге місце затвердження, поширення і розвиток міської «середньої верстви» [4]. Таким чином, під безсумнівним впливом передового в той час французького історика Ф. Гізо, харківський дослідник намагався наповнити свої загальноісторичні міркування соціальним змістом.

В другій половині XIX ст. характер досліджень медієвістами України історії середніх століть істотно змінюється. Вперше з'являються спеціальні урбаністичні праці, засновані на всебічній розробці джерел.

Найбільш ранньою з таких праць став нарис історика права Ф.І. Леонтовича «Державний устрій стародавнього Дубровника» (1867). Він став відповіддю на появу великої монографії відомого петербурзького вченого В.В. Макушева «Дослідження про історичні пам'ятники і побутописців Дубровника». Нарис являв собою наукову полеміку, доповнену власним дослідженням Ф.І. Леонтовича. При цьому об'єктом його критики стали не тільки прийоми роботи В.В. Макушева з джерелами. «Автор занадто перебільшує вплив Венеції на Дубровницьке законодавство, - відзначав Ф.І. Леонтович. - Нас не переконав, врешті-решт, останній доказ автора – вплив Венеції на державний устрій Дубровника» [5].

Власний аналіз джерел «мало прийнятих до уваги п. Макушевим» дозволив Ф.І. Леонтовичу зробити висновок про те, що венеціанський вплив у законодавстві і державному устрої Дубровника виявився досить пізно, коли його демократичні порядки поступилися місцем «аристократично-республіканським». Але якщо теза про еволюцію структури влади в середньовічному Дубровнику від комуни до аристократичної республіки стала у сучасної урбаністиці вже хрестоматійною [6], то питання про венеціанський вплив ще не одержало однозначного тлумачення.

Теза про слов'янське походження законодавства і державних інститутів Дубровника червоною ниткою проходить через усе дослідження Ф.І. Леонтовича. Автору вдалося докладно реконструювати усю вертикаль влади міста, функції державних органів і вищих посадових осіб, показати особливості судоустрою й адміністративного розподілу Дубровника. Логіка міркувань і методи дослідження Ф.І. Леонтовича викликають сильну спокосу посперечатися з Н.П. Мананчіковою, яка в одній зі своїх ранніх робіт відзначала: «Так, автор (Ф.І. Леонтович. – С.Л.) не приводячи ніяких доказів, стверджує, що в старому Дубровнику керування державою знаходилося в руках усього народу...» [7]. Кращою адвокатською промовою в захист Ф.І. Леонтовича в даному випадку можуть стати лише його власні слова: «Грамоти XIII і XIV ст. і Книга статутів ясно показують, що в давні часи простолюди Дубровника займав зовсім не те положення, в якому він опинився в XVI і пізніших століттях... Система народоправства, простота і нескладність общинної адміністрації, відсутність різких станових обмежень – явища, що дуже довго утримувалися в суспільному житті Дубровника і взагалі характеризують древній устрій слов'янських громад» [8].

Схожій концепції історичного розвитку південнослов'янських міст дотримувався київський історик права М.Ф. Владимирський-Буданов (1838 – 1916). Прагнення показати слов'янське, а не італійське походження міського законодавства хорватських міст стало метою його статті «Невидані закони південно-західних слов'ян. Законник міста Кастви і закон громади Вепринської» (1881).

Ці невидані джерела були виявлені М.Ф. Владимирським-Будановим під час його закордонного наукового відрядження в архіві Загребської Академії наук. Цінність своїх знахідок історик пояснював, по-перше, тим, що «у хорватському праві ці закони відносяться до числа самих давніх пам'ятників законодавства», по-друге, тим, що вони були складені на «місцевій

стародавньо-хорватській мові», на відміну від латинської, на якій писалися в більшості випадків статuti інших слов'янських міст Адріатичного узбережжя [9].

Аналіз текстів законника Кастви і Вепринського закону, опублікованих ним у додатку до статті, дозволив автору не тільки показати їхнє слов'янське походження, але і з'ясувати, що вони є перекладанням «на мову норм звичайного права» [10]. Архаїчність джерел та їхнє слов'янське походження представляли, на думку В.Ф. Владимирського-Буданова, велике значення для порівняльного вивчення права південних, західних і східних слов'ян. Цей порівняльний аналіз дозволив автору показати подібність багатьох статей південнослов'янських текстів і «Руської правди». Така ідентичність, як відзначав В.Ф. Владимирський - Буданов, була переконливим доказом повної подібності правових поглядів різних слов'янських народів [11].

З усіх медієвістів України розглянутого періоду найбільший внесок у вивчення середньовічних міст вніс київський дослідник Ф.Я. Фортинський (1846 – 1902). А блискуча підготовка, отримана ним під час закордонного відрядження в німецькому Геттингенському університеті, паризькій Школі хартії, паризькій Практичній школі, зробила Ф.Я. Фортинського одним із найбільш компетентних джерелознавців Російської імперії.

Уже рецензією на виданий німецьким медієвістом Д. Емком збірник середньовічних грамот міста Бремена (1874) Ф.Я. Фортинський заклав фундамент своїх наступних урбаністичних досліджень. Київський історик високо оцінив методи дослідження Д. Емки, зокрема його прагнення «ніколи не допускати у свій збірник простого передруку (джерел. – С.Л.), не перевірявши текст за оригіналом чи за списком» [12]. Власний же нарис історії середньовічного Бремена, написаний Ф.Я. Фортинським на основі дослідження джерел і прикладений ним до рецензії, був своєрідним прологом до його докторської дисертації. Вона одержала назву «При-

морські вендські міста та їхній вплив на утворення Ганзейського союзу до 1370 р.» (1877).

У вступі до неї Ф.Я. Фортинський відзначав, що на прикладі п'яти вендських міст він намагався з'ясувати «загальний стан міських установ, міської торгівлі, виникнення закордонних німецьких контор і, нарешті, утворення великого союзу купців і міста Ганзи, що відбувалися паралельно й у найтіснішому зв'язку один з одним» [13].

Структура роботи, добір джерел і методи дослідження були цілком адекватні поставленим автором задачам. Основними джерелами для Ф.Я. Фортинського послужили міські грамоти, хроніки Адальберта Бременського, Арнольда Любекського, Саксона Граматика, Гельмольда тощо. Ці джерела були опубліковані в збірниках, з яких найбільш численними та такими, які найчастіше цитував автор були Любекський збірник, Мекленбургський збірник і Збірник Фабріціуса. Стислий, але докладний джерелознавчий огляд, проведений Ф.Я. Фортинським на самому початку роботи, не залишає місця для дискусій про можливість розширення джерельної бази дослідження.

Використаних джерел Ф.Я. Фортинському цілком вистачило, щоб створити велике, справжнє наукове дослідження, що заповнило багато білих плям у вивченні історії ганзейських міст. У цьому відношенні важко погодитися з оцінкою цієї праці рецензента і сучасника Ф.Я. Фортинського Н.М. Бережкова. Рецензент, зокрема, вважав, що робота Ф.Я. Фортинського має цінність як спроба «розв'язання окремих питань ганзейської історії» [14].

У необґрунтованості такої думки переконує вже сама структура монографії. Перший розділ присвячений причинам і характеру колонізації німцями слов'янського Помор'я, у другому викладається історія виникнення й особливості внутрішнього устрою приморських вендських міст, у третьому Ф.Я. Фортинський визначив географію і характер вендської торгі-

влі, нарешті, четвертий повинен був показати міру впливу приморських вендських міст на утворення Ганзейського союзу. Настільки широка постановка завдань звільняє Ф.Я. Фортинського від докору щодо рішення ним у монографії лише «окремих питань». І хоча з п'яти приморських вендських міст – Любека, Ростока, Вісмара, Штральзунда і Грейфсвальда основна увага автора приділялася Любеку, це було цілком виправдано з одного боку, величезною роллю цього міста в Ганзі, з іншого, особливостями джерелознавчого характеру.

Перший розділ про колонізацію слов'янського Помор'я німцями повинен був носити характер вступу. Проте, навіть у ньому Ф.Я. Фортинському вдалося вийти за подібні рамки. Він докладно виклав історію вендського узбережжя до і під час його колонізації німцями. Впливом передової позитивістської методології цілком можна пояснити прагнення київського дослідника показати не стільки релігійні, скільки економічні причини цієї колонізації [15]. Такий підхід одержав повне підтвердження в сучасній урбаністиці [16], а також високу оцінку історіографів [17].

Цілком новаторськими для європейської медієвістики XIX ст. можна вважати і ті висновки, до яких прийшов Ф.Я. Фортинський, розглядаючи внутрішні устрої приморських вендських міст. Переконливим і доказовим виглядає твердження автора про те, що в цих містах «йшла більш-менш жвава торгівля ще задовго до одержання ними німецького міського права».

Одержання такого права, на думку Ф.Я. Фортинського, сприяло головним чином внутрішньому розвитку міст. У цьому відношенні найважливішим нововведенням він вважав появу рата, який замінив колишніх старшин земського фогства [18]. Автор представив цілком докладну характеристику рата. Оцінка ним цього органа не перетерпіла змін у вітчизняній урбаністиці, що доводить стаття видатного сучасного фахівця з історії ганзейських міст Н.Г. Подалаяк «Ре-

місники в ратах Вендської Ганзи в XIII – XV ст.» [19].

Оскільки зміцнення самоврядування сприяло посиленню самих міст, через історію їхнього внутрішнього розвитку, - підкреслював Ф.Я. Фортинський, - «проходить одна загальна риса...: міста наповняють, щоб їхні вільності постійно збільшувалися, але ні в якому разі не зменшувалися». Цим прагненням до розширення приморськими вендськими містами своїх прав автор пояснював постійне падіння влади сеньйорів і їхніх намісників [20]. На основі аналізу хроніки любекського канцлера Альбрехта фон Бардевіка Ф.Я. Фортинський реконструював усю вертикаль міської влади, докладно показав функції і повноваження вищих посадових осіб (бургомистра, камерарія, вінмейстера, канцлера тощо).

Найбільшим за обсягом, кількістю зібраного матеріалу і притягнутих джерел був третій розділ монографії Ф.Я. Фортинського, присвячений зовнішній і внутрішній торгівлі приморських вендських міст. В ньому автор докладно простежив торгові шляхи цих міст, спочатку континентальні, потім морські, з'ясував характер торгівлі, предмети ввозу і вивозу, умови, в яких проходила торгівля, розміри мита. Зміст же четвертого розділу монографії Ф.Я. Фортинського повинен був показати вплив приморських вендських міст на утворення Ганзейського союзу і причини його утворення. Серед цих причин автор називав, насамперед, необхідність загальними зусиллями захищати торгові інтереси від сухопутних і морських розбійників, територіальних німецьких князів, утисків з боку іноземних правителів. Приморським вендським містам Ф.Я. Фортинський відводив вирішальну роль в утворенні Ганзейського союзу. При цьому він підкреслював, що «...зусилля Любека і союзних з ним міст не могли б мати швидкого успіху, якби в самій Німеччині не був підготовлений заздалегідь ґрунт до утворення такого великого союзу» [21]. У посиленні Ганзи Ф.Я. Фортинський величезне значення відводив перемозі цього

союзу над Данією та підписанню в 1370 р. Штральзундського миру. «Через те що сейми (Ганзи. – С.Л.) збиралися в одному з наших міст, унаслідок їхнього центрального положення; через те, що самі сейми склалися майже винятково з депутатів вендських міст, то і перевага їх у керуванні справами союзу не підлягала вже ніякому сумніву», - підкреслював Ф.Я. Фортинський у висновку [22].

Монографія Ф.Я. Фортинського стала, таким чином, видатною подією не тільки у вітчизняній, але і в європейській урбаністиці. Глибина дослідження, широке коло джерел, критичний підхід до їхнього змісту і, по суті, перша у вітчизняній історичній науці спроба соціально-економічного аналізу історії міста дозволяє цій роботі зберігати свою високу наукову цінність і понині. Вона включена в список рекомендованої літератури в новітніх вузівських підручниках з історії середньовіччя. Основні ж висновки Ф.Я. Фортинського одержали підтвердження й у недавно захищеній докторській дисертації Н. Г. Подалаяк «Приватносеньйоріальні міста Мекленбурга і торгово-політична система Ганзи у XII – XV ст.» [23].

І все-таки явним пробілом у дослідженні Ф.Я. Фортинського варто вважати відсутність в ньому характеристики цехової системи в містах вендської Ганзи. У якийсь мірі цей пробіл могла заповнити актова університетська промова Ф.Я. Фортинського «Положення міських ремісників у середні віки» (1881).

В першу чергу Ф.Я. Фортинський намагався з'ясувати причини з'єднання ремісників у цехи. Однак його промова була, по суті, популярним викладом ряду робіт німецьких дослідників. Отже, вона відбивала не стільки особисті погляди Ф.Я. Фортинського, скільки думки з цього питання, які панували у німецькій медієвістиці. Наприклад, причини, з якої він зупинив свій вибір на німецьких цехах, Ф.Я. Фортинський пояснював тим, що в жодній державі Західної Європи цехи не досягли такого самостійного розвитку, як у Німеччині [24]. Однак цю тезу

автор залишив недоведеною. Виникнення цехів Ф.Я. Фортинський відносив до XII – XIII ст., коли були записані найдавніші цехові статути. Зауважимо, що вітчизняна історіографія XX ст. відносила зародження перших ремісничих цехів у Західній Європі не до XII ст., а до попереднього періоду, оскільки перші цехові статути, що з'явилися у XII ст., були значною мірою записом звичайного права [25]. Таким чином, причини утворення німецьких цехів не були до кінця з'ясовані Ф.Я. Фортинським навіть у його промові.

Історія західноєвропейських міст зайняла певне місце й у творчості найбільшого вітчизняного медієвіста, професора Київського університету І. В. Лучицького (1845 - 1918). У процесі роботи над докторською дисертацією «Католицька ліга і кальвіністи у Франції» він вивчив архіви багатьох південно-французьких міст. Звіт про його закордонне відрядження ліг в основу дослідження «Нарис історії Монтобана» (1874).

Вибір теми І.В. Лучицького, швидше за все, був зв'язаний із проведенням у Російській імперії ряду реформ, серед них – земської (1864) і міської (1870). Історичні аналогії системи міського керування в даному випадку цілком очевидні. З іншого боку, основні висновки, зроблені І.В. Лучицьким у «Нарисі історії Монтобана» прямо впливали з його загальноісторичних поглядів і власної концепції громадянських воєн у Франції. «Я намагався показати, - відзначав автор, - як сильно релігійна боротьба офарблювалася соціальними і політичними тенденціями, як часто уступала вона місце політичній і соціальній боротьбі» [26]. У якості одного з найбільш характерних прикладів такої боротьби І.В. Лучицький представив коротку історію Монтобана. Нарис повинен був переконати читача, що «...все питання для тодішнього міського суспільства складалося не стільки в тому, чи візьме гору та чи інша релігія, скільки головним чином у тому, чи збереже буржуазія недоторканими свої права,

вільності і привілеї і проти знаті, і проти мену реуре (дрібного народу. – С.Л.), і проти королівської влади» [27].

Переконливість представлених доказів цієї думки, навряд чи могла викликати сумнів у читача. Дуже слабка вивченість історії Монтобана у французькій історіографії і невиданість більшості джерел з його історії, що відкрив київський медієвіст, зробили його письмовий звіт цілком корисним науковим дослідженням.

Виклад історії Монтобана І.В. Лучицький почав з 1195 р., коли місто вперше одержало хартію і стало громадою. Учений підкреслював подібність комунального руху південно-французького Монтобана і більшості італійських міст і відзначав, «його муніципальна воля розвивалася шляхом боротьби класів» [28]. Аналіз архівних джерел дозволив І.В. Лучицькому показати особливості соціальної структури Монтобана в середні віки, простежити етапи боротьби в місті і довести виклад цієї соціальної за своїм характером боротьби до 1627 р., коли королівська влада відняла в гугенотів їхні вільності, а разом з ними і міські свободи.

Історія середньовічного міста розглядалася І.В. Лучицьким і в ряді інших його наукових праць. Формально і за назвою ці роботи вважаються рецензіями. Однак їхньою особливістю було те, що сам критичний розбір займав зовсім невеликий обсяг, а основне місце у своїй роботі І.В. Лучицький відводив рівнобіжному докладному дослідженню проблеми.

Сказане цілком відноситься до рецензії І.В. Лучицького на книгу французького історика Ш. Іріарта «Життя патриція Венеції XVI ст.». Незважаючи на високу оцінку, що він дав книзі, яку рецензував, київський дослідник вважав потрібним зробити ряд істотних доповнень. Основним джерелом для міркувань І.В. Лучицького послужила венеціанська «Хроніка Дандоло».

І.В. Лучицький почав з еволюції системи державного керування і зв'язаних

з нею соціальних відносин у Венеції. «Повільним, але вірним і незмінним шляхом, - відзначав він, - перетворювалася поступово Венеціанська республіка з чисто демократичної держави, якою вона була в ранню епоху свого існування, у державу чисто аристократичну» [29]. У процесі цієї еволюції автор приділяв величезну увагу протистоянню патриціату, з одного боку, і дожа, в якому вбачав уособлення демократії «маси». Перемога патриціату стала, таким чином, за думкою І.В. Лучицького, нічим іншим як підсумком боротьби патриціату за виключення «маси» з керування республікою. Тим самим, як і в попередніх своїх роботах, київський дослідник указував на соціальне підгрунтя політичної боротьби в середньовічному місті.

Історична еволюція влади у Венеції була не єдиним предметом даного дослідження І.В. Лучицького. З'ясувавши особливості державних структур Венеціанської республіки, київський історик спробував показати особливості системи заступництва образотворчим мистецтвом. Той факт, що характер заступництва образотворчим мистецтвом був «справою самої держави» і наклало, на думку І.В. Лучицького, відбиток на художню школу Венеції. «Тут, у Венеції, - відзначав він, - живопис є набагато більш світським, ніж навіть у Флоренції, він є ближчим до інтересів дня, до життя та його різноманітних проявів» [30]. Висновок І.В. Лучицького про те, що політичний устрій Венеції вплинув на особливості її художньої школи одержав підтвердження в сучасній медієвістиці [31].

Чергове звернення до історії середньовічного міста І.В. Лучицький здійснив

у нарисі «Рабство і російські раби у Флоренції в XIV – XV ст.» (1885). Приводом до його написання, як і в попередньому випадку, стали рецензії. Критичному розбору київського історика піддалися твори італійських медієвістів С. Бонджі, Л. Чібраріо, А. Занеллі, що досліджували джерела, характер, масштаби рабства в середньовічній Флоренції.

І.В. Лучицький визнав важливість їхніх робіт, як збірників великого фактичного матеріалу. У той же час він істотно відкоригував остаточні висновки італійців. «Італійські вчені, - підкреслював І.В. Лучицький, - «зовсім не беруть до уваги ту обставину, що рабство було, насамперед, інститутом економічним, що задовольняв відомий попит, відомі економічні потреби, і, як таке, було необхідним наслідком цих суто економічних причин» [32]. Такий підхід І.В. Лучицького цілком відбивав вплив на нього передової позитивістської методології.

Таким чином, медієвісти України 1805 – 80-х рр. внесли великий вклад у розвиток вітчизняної урбаністики. Їхні дослідження охоплювали історію як слов'янських, так і західноєвропейських міст. Прогресивною тенденцією варто вважати спроби медієвістів України перенести вивчення найбільш важливих проблем середньовічного міста з юридичної на соціально-економічну основу. Дослідження історії Ганзи (Ф.Я. Фортинський), міського права і системи керування в південнослов'янських містах (Ф.І. Леонтович, М.Ф. Владимирський-Буданов), а також у містах Франції й Італії (І.В. Лучицький) не втратили своєї наукової цінності і понині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бузескул В.П. Всеобщая история и ее представители в России в XIX – начале XX в. – Л., 1929. – Ч.1. – С.116; Вязигин А.С. Ф.Я. Фортинский. – Х., 1903. – С.2; Гутнова Е.В. Историография истории средних веков. – М., 1985. – С.307; Подаляк Н.Г. Приватносенъоріальні міста Мекленбурга і торгово-політична система Ганзи у XII – XV ст.: Автореф. дис. ... д-ра іст. наук. – К., 1999. – С.13.
2. Мананчикова Н.П. Изучение истории Дубровника в русской дореволюционной и советской историографии//Сборник научных работ аспирантов Воронежского госуниверситета. – 1959. – С.130.
3. Цых В.Ф. О способе преподавания истории. – Х., 1833. – С.122.

4. Лунин М.М. Переход средней истории к новой и значение сей последней//Журнал Министерства народного просвещения. – 1835. - №7. – С.449, 465.
5. Леонтович Ф.И. Государственное устройство старого Дубровника//Журнал Министерства народного просвещения. – 1867. - № 12. – С.794.
6. Мананчикова Н.П. Структура власти в Дубровнике XIV – XV вв.: От коммуны к республике// Город в средневековой цивилизации Западной Европы. – М., 2000. – Т.3. – С.56.
7. Мананчикова Н.П. Изучение истории Дубровника... - С.130.
8. Леонтович Ф.И. Государственное устройство старого Дубровника... - С.803.
9. Владимирский-Буданов М.Ф. Неизданные законы юго-западных славян. Законник города Каствы и закон общины Вепринской// Журнал Министерства народного просвещения. – 1881. - №3. – С.94 – 95.
10. Там же. – С.96.
11. Там же. – С.112.
12. Фортинский Ф.Я. Фортинский [Рецензия]// Университетские известия. – 1874. - №7. – С.55. – Ref. of op.: Bremisches Urkundenbuch. Im Auftrage des Senats der freien Hansestadt Bremen herausgegeben von D.R. Ehmck und W.v. Bippen. – Bremen, 1873. – Bd.1; Bremen, 1873. – Bd.2. Erste Lieferung.
13. Фортинский Ф.Я. Приморские вендские города и их влияние на образование Ганзейского союза до 1370 г. – К., 1877. – С.П.
14. Бережков Н.М. [Рецензия]// Журнал Министерства народного просвещения. – 1877. - №4. – С.309. – Рец. на кн.: Фортинский Ф.Я. Приморские вендские города и их влияние на образование Ганзейского союза до 1370 г. – К., 1877.
15. Фортинский Ф.Я. Приморские вендские города... - С.17,19,33,46.
16. Подаляк Н.Г. Ганза//Город в средневековой цивилизации Западной Европы. – М., 2000. – Т.4. – С.126.
17. Бузескул В.П. Всеобщая история и ее представители в России в XIX – начале XX в. – Л., 1929. – Ч.1. – С.116; Гутнова Е.В. Историография истории средних веков. – М., 1985. – С.307.
18. Фортинский Ф.Я. Приморские вендские города... - С.60,62.
19. Подаляк Н.Г. Ремесленники в ратах вендской Ганзы в XIII – XV вв.//Город в средневековой цивилизации Западной Европы. – М., 2000. – Т. 3. – С.68 – 69.
20. Фортинский Ф.Я. Приморские вендские города... - С.74 – 75.
21. Там же. – С.399.
22. Там же. – С.416.
23. Подаляк Н.Г. Приватносеніоріальні міста Мекленбурга і торгово-політична система Ганзи у XII – XV ст.: Автореф. дис. ... д-ра іст. наук. – К., 1999. – С.20 – 21, 24 – 25.
24. Фортинский Ф.Я. Положение городских ремесленников в Германии в средние века. – К., 1881. – С.2.
25. Стоклицкая-Терешкович В.В. Основные проблемы истории средневекового города X – XV вв. – М., 1960. – С.21.
26. Лучицкий И.В. Лучицкий Очерк истории Монтобана// Университетские известия. – 1874. - №8. – С.644.
27. Там же.
28. Там же. – С.649.
29. Лучицкий И.В. [Рецензия]// Университетские известия. – 1874. - №8. – С.80. – Ref. of op.: Yriarte C. La vie d'un Patricien de Venise au XVI s. – Paris, 1874.
30. Там же. - №9. – С.111.
31. Селунская Н.А., Сергеев С.К. «Светлейшая» - Венеция// Город в средневековой цивилизации Западной Европы. – М., 2000. – Т.4. – С.296.
32. Лучицкий И.В. Рабство и русские рабы во Флоренции// Университетские известия. – 1885. - №12. – С.389.

РЕЗЮМЕ

ИСТОРИЯ СРЕДНЕВЕКОВОГО ГОРОДА В ТРУДАХ МЕДИЕВИСТОВ УКРАИНЫ В 1805 – 80-е ГОДЫ

Лиман С.И. (Харьков)

В статье рассматривается вклад медиевистов Украины XIX в. в изучение истории средневекового города. Показано, что прогрессивной тенденцией их исследований следует считать попытки перенести изучение наиболее важных проблем средневекового города с юридической на социально-экономическую основу. Установлено, что наибольший вклад в отечественную урбанистику внесли Ф.Я. Фортинский (ис-

тория вендских городов Ганзы), Ф.И. Леонтович (Государственное устройство Дубровника), М.Ф. Владимирский-Буданов (право южнославянских городов), И.В. Лучицкий (История борьбы за власть в Монтане).

SUMMARY

HISTORY OF MEDIEVAL CITY IN WORKS OF UKRAINIAN MEDIEVISTS IN 1805-1880s

Lyman S. (Kharkiv)

The article discusses the contribution of XIX century Ukrainian medievalists to the study of history of medieval city. It has been shown that a progressive trend in their studies should be an attempt to shift the study of the most important medieval city problems from legal plane to social and economic basis. It was found that the largest contribution to our country's medievalists was made by F.Ya.Fortinskiy (history of Wendic cities of Hansa), F.I.Leontovych (government system of Ragusa), M.F.Vladimirskiy-Budanov (law of Southern Slavic cities), I.V.Luchitskiy (history of power struggle in Montauban).

**А.В. ДУХНОВИЧ В ОСВЕЩЕНИИ КАРПАТОВЕДА
Ф.Ф. АРИСТОВА**

ДОСТАЛЬ М.Ю. (Москва)

Федор Федорович Аристов (1888–1932) – известный русский славист, один из основателей карпатоведения в России, прошел нелегкий жизненный путь, оставшись верным своим убеждениям.

Родился он 14 октября 1888 г. в г. Варнавино Костромской губернии, в семье врача Ф.И.Аристова, профессора Военно-медицинской академии. Окончил экономическое отделение Московского коммерческого института и историко-филологический факультет Московского университета. Активно включился в славянское движение. Стал членом многих довоенных славянских общественных организаций, в том числе Славянского вспомогательного общества, Галицко-русского общества, Словацко-русского общества им. Л.Штура, Русско-чешского общества памяти Яна Гуса, Русско-Хорватского общества памяти Ю. Крижанича и др. В 1908 г. избран председателем всеславянского студенческого общества «Славия», был секретарем Московского отдела Всероссийского попечительства о пленных славянах, заведовал славянским отделом в журнале «Русский архив», был редактором журнала «Славянское объе-

динение», являлся секретарем «Общеславянских трапез» [1]. Ему удалось создать уникальный, единственный не только в России, но и в Европе Карпато-русский музей в Москве (1907–1917), материалы которого погибли в гражданскую войну. Как вспоминала дочь ученого доктор исторических наук Т.Ф.Аристова: «В нем находились редчайшие рукописи и письма выдающихся карпато-русских деятелей, ученых, священников; музей содержал множество книг, не имевшихся даже в библиотеках Российской Академии Наук, Румянцевского и Исторического музеев, а также в зарубежных книгохранилищах. В музее было собрано до 100 тысяч различных экспонатов, в т.ч. отпечатанные портреты и нигде не опубликованные материалы об экономическом, историческом, религиозном, этно-территориальном, этно-культурном, географическом развитии Галичины, Угорской Руси, Буковины» [2]. В музее были представлены кабинеты писателей, дававшие представление об их рабочей комнате. Один из них был посвящен А.Духновичу. В Первую мировую войну Аристов ушел добровольцем на фронт. Позднее, став военным корреспон-